

Masopustní mečové tance z Uherskobrodsko

Statek zapsán do „*Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Zlínského kraje*“ dne 10. 5. 2021, usnesení č. 0354/R13/21

1. Definice statku

Tradice mužských mečových tanců je dodnes neoddělitelnou součástí každoročních masopustních obchůzek na Uherskobrodsku, které zde patří mezi nejrozšířenější obyčej výročně zvykoslovného cyklu. Spojení mužských mečových tanců se zvykoslovím je jejich nejpodstatnějším rysem. Tato neoddělitelná jednota s masopustem dává tancům smysluplnou obřadní funkci a základní podstatu. Mečové tance, které řadíme mezi nejstarší taneční útvary na evropské půdě, však od prvopočátku jako obřadní nevznikly a jejich původ nelze zredukovat pouze na jeden genetický základ. Jedny z nejstarších zmínek o tanci s mečem z 15. století souvisí s rytířskou kulturou, jiný výklad považuje za jejich základ vojenské a pastýřské tance. Z poloviny 18. století pak máme doklady o hajduckém či kuruckém tanci, které se masopustním tancům podobaly nejvíce. Prvotní magický zápas a zahánění zlého hlomozením kovových šavlí nebo kroužků na dřevěných šavlích tanečnicků či vydávání výrazných zvuků při tanci postupně doplnila funkce oslavná a zábavná. Masopust jako synkretický soubor obyčejů poskytujících lidem zábavu před nastávajícím zemědělským rokem a možnosti toto období magickými praktikami ovlivnit, je dodnes pro existenci mužských mečových tanců zásadní.

Ojedinělý nemateriální statek lidové kultury, kterým masopustní mečové tance jsou, se na našem území zchoval ve své původní podobě především na Uherskobrodsku. Tradice těchto tanců spojených s masopustními obchůzkami se zde udržela pouze ve třech obcích – Strání, Komni a Bystřici pod Lopeníkem.

Společným prvkem ve všech lokalitách je kromě návaznosti na masopustní období starobylá řetězová a kruhová forma tance. Samotný tanec má pak svá daná specifika – kroj, rekvizity, taneční schéma a užití masopustního práva. Vnější znakem práva je rožeň nebo *ferula*, ozdobená vařecha. Podobu *ferule*, která opravňuje vybírat peníze, má masopustní právo v Komni, kde ji nosí vážený funkcionář. Na rozdíl od Strání a Bystřice pod Lopeníkem, kde se rožeň plní funkcí masopustního práva v povědomí kolektivu obce za právo již nepovažuje, ale dodnes se užívá, je *ferula* v Komni uznávaným symbolem masopustní obchůzky a celá veřejnost zná jeho smysl. V jednotlivých obcích se liší také název tance či pojmenování jeho protagonistů. Ve Strání je mečový tanec nazýván *Pod šable* a tancuje ho vždy pětice mužů s dřevěnými šavlemi doplněná *gazdou* řídícím obchůzku, nosícím dřevěný rožeň, na který napichuje nebo přivazuje darované naturálie. Specifickou součástí tance je „*vytínání*“, obřadní bití tanečnicka pod záminkou přestupku. V Komni, kde jsou typicky pomalovaní tanečníci s vonicemi na klopách černých kabátů a šátkem kolem pasu nazýváni *skakúni*, musí být tančícími muži odvedenci. Stejně je tomu i v Bystřici pod Lopeníkem, kde si tanečníci s typickým kosírkem a peřím na klobouku a tureckým šátkem uvázaným kolem pasu i přes ramena, říkají *bobkovníci*. Tanec s dřevěnými šavlemi zde vede *košář* s velkým rožněm, který také ukládá získané odměny do koše. Podstatným znakem všech masopustních obchůzek jsou nejen taneční prvky, jako poskočný či běhový krok s opakováním tanečních figur vytvářejících spojený kruh, ale i píseň či instrumentální hudba. Ve Strání se udrželo poměrně neměnné písňové schéma uplatňované obřadníky po celou dobu tance v domě. Podobně je tomu v Komni, kde doplňují průvod tanečnicků i masky. V Bystřici pod Lopeníkem je písňová forma variabilnější

2. Časové zařazení

Mečové tance řetězového charakteru patří k nejstarší vrstvě taneční kultury. Tance ve zbroji nebo s motivem boje měly symbolizovat zápas i demonstraci síly, meče nebo šavle i v dřevěné podobě byly vnímány jako symbol přemožení protivníka či zlých sil. Mečové tance rozšířené v Evropě jsou různého původu. Některé jsou pozůstatkem tanců na oslavu vítězství křesťanů nad Maury, jiné odrazem rytířské kultury 15. století, často je na oslavu své dovednosti tančily různé cechy, na chorvatských ostrovech polovojeenské organizace-kumpanije, ale také do nich pronikly agrární mýty, čemuž napovídá jejich užití v předjarním období i motiv oběti. Důležitým aspektem jejich uplatnění v lidové kultuře našeho regionu mohl být vedle obyčejového roku i motiv vlastní reprezentace a podtext sociální – přivýdělku.

Z poloviny 18. století z Bojkovic pochází zpráva o hajduckém tanci, popisovaném jako *tanec pod šavlemi*. Nejstarší zmínka o šavlovém tanci z Uherskobrodsko popisuje tanec Straňanů předváděný na zámku v Uh. Ostrohu kolem roku 1784. Podrobně popisuje straňanský tanec *Pod šable* v roce 1880 učitel Alois Doufalík (1839–1918). Podrobným výzkumem prováděným během 20. století v 50. letech Josefem Benešem v Komni, od 60. let ve všech třech lokalitách Zdenkou Jelínkovou a od 70. let zejména ve Strání Pavlem Popelkou se ukázalo, že podoba mužských mečových masopustních tanců je ve svém přirozeném prostředí kontinuální a více méně neměnná. Posun je jen v některých tanečních detailech, kdy se tanec zjednodušil (v Bystřici pod Lopeníkem místo tří typů podbíhání pod branami jeden) nebo se zredukoval počet opakování figur v návaznosti na zpívané sloky (Komňa).

3. Zeměpisná lokalizace výskytu statku

Masopustní mečové tance ve své autentické hodnotě, kontinuitě a bohaté historii se na území Zlínského kraje zachovaly pouze v obcích Strání, Komňa a Bystřice pod Lopeníkem v blízkosti hranic se Slovenskem v pohoří Bílé Karpaty. Centrem oblasti je Uherský Brod. Každý tanec z uvedených tří obcí má jedinečnou choreografickou podobu, se kterou se není možné jinde setkat. V minulosti byly tance obdobného rázu zaznamenány také v obcích Záhorovice a Nezdenice, kde však zanikly a masopustní obchůzka je zde redukována pouze na chůzi se šavlemi bez tance.

Atraktivita především straňanské varianty tance *Pod šable* způsobila, že se tanec dostal i do repertoáru folklorních souborů jiných obcí a následně se různým krúžkařským hnutím zaváděl i do masopustních obchůzek, jako tomu bylo např. v Hluku, Kunovicích, Polešovicích, Kostelanech nad Moravou, Uherském Brodě, a dokonce i jiných slováckých regionech. V tomto případě však jde o odtržení od kořenů s použitím různých choreografických novotvarů a cizorodý prvek, byť např. v Kunovicích a Hluku lze doložit tanec jako součást masopustní obchůzky již od 50. – 60. let. 20. století.

Podobné tance řetězového typu jsou fenoménem překračujícím hranice. V České republice se tančí např. v jižních Čechách (Krumlovsko, Rožmbersko, Kaplicko, Trhovošvinecko a Doudlebsko), na Slovensku v regionu zvaném Búry – Borský Mikuláš, Borský Peter, Šaštín. V zahraničí je předváděn například na chorvatských ostrovech Lastovo a Korčula, v Itálii v městečku Bagnasco. Doložen je i ve Francii a Belgii (předvádí jej soubor Lange Wapper z Antverp) a rozšířen je i v Anglii. V každé lokalitě má ale odlišnou podobu.

4. Nositelé statku

Tanečníky mečových tanců na Uherskobrodsku jsou výlučně muži, převážně rodáci příslušné obce. Jejich označení, věk, vnější znaky či organizační zařazení tanečníků i celého zvyku je však v každé ze tří obcí jiné.

Ve Strání může tančit *Pod šable*, mužský mečový tanec spojený s masopustní obchůzkou, kterýkoliv z chlapců či mužů. V současnosti se schází v úterý před Popeleční středou několik věkově odlišných pětic *fašančárů*. (V roce 2020 zaznamenána účast asi 60 *fašančárů*.) Obvykle se jedná o neformální uskupení, většinou o skupinu kamarádů, kteří se organizují spontánně. Na folklorních festivalech a slavnostech tanec předvádí členové FS Javorina doprovázení CM Strýci. V posledních desetiletích jej při různých pódiových vystoupeních předvádějí i děti organizované v souborech Javorinka či Straňánek, ale mnohdy se stává už součástí pohybové a taneční výchovy v zařízeních předškolních.

Od roku 1987 se zdejší fašankové zvyky staly součástí Festivalu masopustních tradic založeného z iniciativy PhDr. Pavla Popelky, CSc. Pětidenní festival navštěvují soubory a skupiny z České republiky i zahraničí, ale dramaturgická skladba festivalu výrazně poukazuje na výjimečnost domácí tradice. Festival organizuje neformální štáb, který úzce spolupracuje se spolkem SPOKOS (dříve Osvětovou besedou), Muzeem JAK v Uh. Brodě, a především s vedením obce Strání. V posledních letech se do organizace festivalu výrazně zapojilo i MIC (místní informační centrum) ve Strání.

V Bystřici pod Lopeníkem jsou nositeli statku mládenci, kteří dovršují 18. let, v minulosti tzv. odvedenci. Taneční a písňový repertoár přejímají každoročně od svých starších předchůdců, kteří jim pomáhají s nácvikem, zajištěním rekvizit apod. Pro potřeby předvedení tance na různých slavnostech byl v minulosti založen i neformální spolek Bobkovníci, který se scházel příležitostně v různém složení. Pomoc s nácvikem a organizací obchůzky je však v současnosti spíše na aktivních jednotlivcích. Nejvíce záleží na vedení obce (starostovi), zda a jak významně tradici masopustní obchůzky s *bobkovníky* podporuje. Obec mimo jiné pořídila nové kroje, které každoročně *bobkovníkům* zapůjčuje. Každoročně se obchůzky s mečovým tancem účastní přibližně osm až deset bystřických mláďenců doprovázených harmonikářem a košařem.

V Komni jsou nositeli statku taktéž odvedenci, které zde při obchůzce doprovází několik desítek masek. Masopustního průvodu se tak účastní celé společenství obce. Vedení obce je i organizátorem celé slavnosti. Hlavním koordinátorem zde byla skupina Podšable, založená v 50. letech 20. století místními nadšenci, kteří jezdili předvádět komenský fašank na strážnické slavnosti. Čtyři tanečníky, *skakúny*, doprovází starší vážený občan nesoucí v ruce právo a udržující mezi tanečníky pořádek na obchůzce i na večerní fašankové zábavě. Zde proběhne o půlnoci po posledním tanci stávajících *skakúnů* předávka šavlí jako znaku práva mladším nástupcům. Ti jsou pak novými nositeli masopustního obyčeje a tím i šavlového tance pro příští rok. Skupina Podšable v posledních letech ukončila činnost, a tak veškerá organizace spadá na bedra vedení obce Komňa.

Dvě tančící skupiny straňanských *fašančárů* – dolní brána „*preskakování*“. Strání 9.2.2016

Bobkovníci provádějí tzv. *horní bránu*. Bystřice pod Lopeníkem, 22.2.202

Tanec *skakúnů*, fašanková obchůzka Komňa 22.2.2020.

Obchůzka *bobkovníků* s tancem *Pod šable*. Bystřice pod Lopeníkem, 22.2.2013

Zdroj: Návrhový list kulturního statku k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Zlínského kraje (stručný výtah)